

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мельник Т. П.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

Відкрите військове протистояння, яке відбувається в Україні протягом останніх років, трагічна загибель великої кількості людей породили гострі стресові ситуації та докорінно змінили спосіб життя значної частини українських громадян. Особливої гостроти набула проблема соціально-психологічного захисту та супроводу, психологічної допомоги людям, які входять до категорії внутрішньої переміщених осіб. Особливо травматичними військові дії є для дітей з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки. Для дитини складно зрозуміти, що сталося в родині, місті, країні, чому їм разом із сім'єю необхідно змінювати місце проживання, що призводить до переживання безпорадності, тривоги, страхів, навіть до виникнення стресових розладів.

Проблема травматичного досвіду дітей-переселенців в нових соціальних умовах стала нагальною до вирішення для багатьох психологів сучасності (В. Андрєєнкова, П. Волошин, Л. Ковальчук, Г. Кукуруза, К. Левченко, Н. Лунченко, Н. Марута, В. Панок, Т. Проскуріна, К. Седих, Л. Шестопалова та інші). Разом із тим, проблема врахування психологічних особливостей дітей-переселенців та розвитку їх адаптаційних механізмів, подолання травмуючих переживань не вичерпно висвітлена в актуальних психологічних дослідженнях і вимагає постійного вдосконалення з огляду на постійне зростання кількості переселенців у різних регіонах нашої держави, що і зумовлює актуальність означеної проблеми.

Мета статті – описати особливості процесу адаптації дітей-переселенців молодшого шкільного віку.

Ситуація вимушеного переселення, яка супроводжується невизначеністю на новому місці, призводить до сильного стресу. Існують індивідуальні відмінності в реакціях на екстремальну ситуацію, захисні механізми та стратегії опанування. Для переміщених осіб часто властива висока мобільність, особливо у перші місяці після виїзду з окупації [2]. За цих обставин постійні переїзди з одного боку не агрегують проблеми дитини для колективу освітян та вихователів, а з іншого – дають можливість притупити перший стрес, пов'язаний із виїздом з місць військового конфлікту.

Вимушені переселенці – люди, які в силу соціальних, політичних, економічних та інших причин покинули колишнє місце проживання і тому мають особливі психічні стани (депресії, страхи, тривожність), особистісні особливості і посттравматичні розлади особистості (безсоння, непрошені спогади, невмотивована пильність, хронічне почуття відчуження від інших людей, підвищена вегетативна збудливість, можуть виникати гострі спалахи страху, паніки чи агресії).

Сім'я переселенців зіштовхується з подвійною травмою. По-перше, необхідністю нівелювати вплив стресу пов'язаного з проживанням у місці бойових дій та покинутого насидженого місця. По-друге, стресу, пов'язаного з необхідністю адаптації в нових умовах. Ці психологічні травми у гіпертрофованому вигляді відображаються і на їх дітях [4].

Специфічні проблеми дітей-переселенців складно ідентифікувати з багатьох причин. По-перше, для переміщених осіб часто властива висока мобільність, особливо у перші місяці після виїзду з окупації. За цих обставин, постійні переїзди з одного боку не агрегують проблеми дитини для колективу освітян та вихователів, а з іншого – дають можливість притупити перший стрес, пов'язаний із виїздом з місць військового конфлікту. По-друге, дитина, через відсутність низки соціально-нав'язаних комплексів, досить швидко адаптується у новому колективі [3].

Індивідуальний стиль адаптації школярів є цілісним багатокомпонентним утворенням, що детермінується певним симптомокомплексом різнорівневих індивідуальних властивостей, спрямоване на досягнення оптимальних умов адаптації кожної дитини до навчального закладу. Стилі адаптації дитини можуть бути гармонійні та дисгармонійні, їх формування залежить від особистісних властивостей, серед яких особлива роль належить шкільній мотивації, переважаючим емоційним переживанням. До стилів адаптації дітей відносяться творчий, комфортний та унікаючий.

Порушення адаптації такої категорії дітей виступають наслідком негативного впливу перенесеної ними психічної травми під час перебування у зоні АТО та подальшого переселення, зміною укладу життя, загрозою життя, тощо [5].

Чинники, що впливають на успішність у процесі адаптації до школи: рівень готовності дитини до школи (фізичної, соціальної, психологічної); стан здоров'я; психологічні особливості (слабкий тип нервової системи, підвищена сензитивність, надмірна

збудженість); особливості розвитку (несформованість емоційно-вольової сфери, слабка саморегуляція поведінки); неправильне виховання в сім'ї (егоцентричний тип виховання, несприйняття дитини, гіперсоціальне та тривожно-підозріле виховання); стиль спілкування вчителя з учнями (авторитарний, демократичний, ліберальний, скандальний, непослідовний тощо).

До чинників адаптації в новому соціальному середовищі дітей-переселенців відносяться: соціальний та економічний статус батьків, національна, соціокультурна та релігійна приналежність; причини внутрішньої міграції; вік дитини-переселенця та ставлення населення до переселенців.

Основні критерії визначення успішності адаптації дитини-переселенця до навчального закладу: 1) когнітивний компонент, що полягає в ознайомленні дітей та їх батьків з особливостями організації навчально-виховного процесу, специфікою та особливостями діяльності навчального закладу (режим, графік занять, критерії оцінювання тощо) та усвідомлення таких особливостей; 2) поведінковий компонент, що відображає, наскільки дитина (юнак) дотримується вимог, які висуває до нього навчальний заклад; 3) емоційний компонент, що полягає в загальному емоційному стані дитини під час перебування у цьому закладі; 4) соціально-психологічний компонент, що полягає в характеристиці місця особистості в системі офіційних та неофіційних відносин, її «позиція»; 5) навчальний компонент, що полягає в успішності дитини у навчальній діяльності.

Основними показниками психологічної адаптації дитини до школи є формування адекватної поведінки: встановлення контактів з учнями, з учителем; оволодіння навичками навчальної діяльності.

Отже, проблема адаптації дітей-переселенців молодшого шкільного віку є надзвичайно актуальною в умовах сьогодення. Це зумовлено складним і комплексним характером пристосування дитини-переселенця до нового соціокультурного та освітнього середовища. Діти-переселенці вимушені адаптуватися до широкого спектру факторів – нових вчителів, нових однокласників, процесу навчання, не згадуючи вже про необхідність пристосування до нових соціальних та просторових умов проживання після ситуації переселення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації.

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2016. Вип. 3(1). С. 111–117.

2. Бойченко А. В. Психологічні особливості становлення автономності особистості в умовах війни. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка.* 2021. № 1 (01). С. 125–128.

3. Дворник М. С. Дистанційні модулі підтримання психологічного благополуччя особистості в період очікування миру. *Виміри особистісних трансформацій.* Матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Ніжин, 6 жовтня 2021 року); Т. М. Титаренко (голов. ред.) та ін. Київ: ІСПП НАПН України, 2021. С. 11–15.

4. Дуб В. Соціокультурні характеристики ціннісних орієнтацій вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія.* 2021. Вип. 49. С. 61–71.

5. Жданович Ю. М. Роль громади у здійсненні соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей вимушених переселенців. *Особистість у просторі виховних інновацій.* Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, 2018. С.117–122.

АНАЛІЗ ПРОЯВІВ ТВОРЧОСТІ СУБ'ЄКТА В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

**Моляко В. О., Третяк Т. М., Шепельова М. В.,
Ваганова Н. А., Гулько Ю. А., Латиш Н. М.**

*Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України (м. Київ)
creativity.psylab@gmail.com*

Ускладненість умов, в яких протікає практично будь-яка діяльність і саме повсякденне життя сучасної людини, стали вже, як це не парадоксально, своєрідною нормою. Зростання ритму самої діяльності та її проявів у навколишньому середовищі, зростання потоків інформації, дефіцит часу, необхідного для прийняття рішень, а іноді й на нормальне виконання звичайної роботи, конфлікти з оточуючими, практично хронічне надходження відомостей про аварії, катастрофи, військові конфлікти, нещасні випадки, загрозлива екологія та багато іншого – все це створює реальний фон повсякденного життя кожної людини.

Зупинимось на деяких поняттях, що характеризують різноманітні, ускладнюючі роботу умови. Як це зрозуміло, в реальних умовах ми можемо говорити, скоріш за все, про три